

ULUSLARARASI SEMPOZYUM
YANLIŞ ALGILAR ve DOĞRU İSLÂM

28-30 Ekim 2016

Şanlıurfa/TÜRKİYE

Editörler

Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Doç. Dr. Atilla YARGICI

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KURT

Yrd. Doç. Dr. Ömer SABUNCU

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ahmet AKGÜNDÜZ (Rotterdam İslâm Üniv., Hollanda)

Prof. Dr. Özcan HIDİR (Rotterdam İslâm Üniversitesi, Hollanda)

Prof. Dr. Muhammed ŞİRAYDA (Necah Üniversitesi, Filistin)

Prof. Dr. Muhammed Abdu'l-latif Abdu'l-Ati (Katar Üniversitesi Şariat Fakültesi
Öğretim Üyesi)

Dr. Ahmed OMAR (İmam Muhammed Suud Üniversitesi, Suudi Arabistan)

Dr. Enes İNAYE (el-Covf Üniversitesi, Suudi Arabistan)

Dr. Mahroof Athambawa, Katar Üniversitesi (Şariat Fakültesi)

Dr. Abdulkadir ÇELEBİ (İslâm Üniversitesi, Pakistan)

Prof. Dr. Ali BAKKAL (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Adil BEBEK (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İshak ÖZGEL (Süleyman Demirel Üniv.)

Prof. Dr. Mustafa KARA (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Şadi EREN (İğdır Üniversitesi)

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR (Harran Üniversitesi)

Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Atilla YARGICI (Bařkan)

Prof.Dr. Musa Kazım YILMAZ

Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Prof. Dr. Kasım şULUL

Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

Doç. Dr. Celil ABUZER

Yrd. Doç. Dr. Ali TENİK

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KURT

Yrd. Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK

Yrd. Doç. Dr. Ömer SABUNCU

Katılımcılar

Prof. Dr. Âdem APAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali BAKKAL (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Fikret KARAMAN (İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Kasım şULUL (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ (Hitit Üniversitesi)

Prof. Dr. Musa Kâzım YILMAZ (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Nihat YATKIN (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI (İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. şadi EREN (İğdır Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU (Atatürk Üniversitesi)

- Doç. Dr. Abdullah YILDIZ (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulvahap YILDIZ (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali İhsan PALA (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Atilla YARGICI (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Celil ABUZAR (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Mahmut ÇINAR (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat ESER (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Veysel ÖZDEMİR (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Abdullah KARTAL (Harran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZ (Sütçü İmam Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa TEMEL (Düzce Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ali TENİK (Harran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Avnullah Enes ATEŞ (Şeyh Edebali Ün.)
Yrd. Doç. Dr. Cafer ACAR (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cemalettin ŞEN (İzzet Baysal Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Fatma ÇAKMAK (Harran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Furat AKDEMİR (Düzce Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hacer ŞAHİNALP (Artuklu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Halit BOZ (Çoruh Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. İlyas CANIKLI (Yıldırım Beyazıt Ün.)
Yrd. Doç. Dr. M. Nuri GÜLER (Harran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. M. Ali YAZIBAŞI (Kırıkkale Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Nazım BAYRAKDAR (Uşak Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ömer SABUNCU (Harran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Recep ÖZDEMİR (Adıyaman Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Veysel KASAR (Harran Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Vezir HARMAN (Namık Kemal Ün.)

Yrd. Doç. Dr. Yakup YÜKSEL (Namık Kemal Ün.)

د. أيمن الدوري (Artuklu Üniversitesi)

د. التجاني محمد الأمين (Sudan)

د. محمد عبد اللطيف عبد العاطي (Katar)

د. باكير محمد علي (Gaziantep Üniversitesi)

د. أحمد إسماعيل حسن علي (Ankara Üniversitesi)

د. رمضان عم (Harran Üniversitesi)

د. حذيفة شريف الخطيب (Harran Üniversitesi)

د. أحمد محمود زكريا توفيق (Harran Üniversitesi)

Sekretarya

Arş. Gör. Rukiye KARDAŞ

Arş. Gör. Nuriman KARAYİĞİT

Arş. Gör. Selim YILMAZ

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslâm Sempozyumu Tebliğleri

ISBN: 978-975-7113-57-7

Şanlıurfa, Aralık 2016

Hadis Karşıtlığının Tarihi Arka Planı ve Günümüze Olumsuz Yansımaları

Saffet SANCAKLI*

Giriş

Hadis Karşıtlığı Problemi

Günümüzde İslâmi ilimler arasında en çok tartışılan ilim dallarından birisi hiç kuşkusuz hadis ilmidir. Hadis alanında son zamanlarda sünnetin güvenilirliği, karşıtlığı ve inkârcılığı değişik konumlarda gündeme gelmekte ve bunun olumsuz yönde etkili olduğunu üzümlere müşahade etmekteyiz. Maalesef son dönemlerde hadis karşıtlığı hareketi, salt “Kur’ân Müslümanlığı”, “İslâm Kur’ân’dan ibarettir” anlayışı hızla artış göstermektedir. Buna paralel olarak bu kapı açılınca pek çok hadis-i şerife de olumsuz bakma kapısı da sonuna kadar açılmaktadır. Örneğin bu bağlamda kader, kabir azabı, mucize, şefaât, teravîh gibi pek çok mesele çok basit sebeplerden dolayı reddedilebilmektedir. Tarihin hiçbir döneminde Müslümanlar arasında bu derece sünnet karşıtlığı söylemi ve yaklaşımı söz konusu olmamıştır.

Din alanında günümüzde bazı fitne ve fesatlarla karşı karşıya olduğumuzu görmekteyiz. Bunların başında Kur’ân’ın tarihselliği, Kur’ânın yerelliği, sünnetin reddedilmesi, mezhepsizlik, âlimleri itibarsızlaştırma gibi fitnelerin olduğu müşahade edilmektedir. Kafaları, zihinleri karıştıran pek çok iddia ve soru ortaya atılmaktadır. Ortaya atılan bu iddiaların genel hedefi, hadisin güvenilir olmadığı noktasında zihinlerde şüpheler uyandırılarak neticede hadis itibarsızlaştırılıp böylece dışlanması sağlanacaktır. Pek çok kişiye bu söylemler ilk etapta hoş ve cazibeli gelebilmekte ve bu olumsuz görüşlerin etkisi altında kalabilmektedir. Bu görüşlerin hızla yayıldığı, tehlikeli bir duruma geldiğini görüyoruz. Bunun günümüzün en büyük fitnesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanda makul ve mutedil düşünen ilim adamlarının kapsamlı çalışmalar ve faaliyetler yapması gerekmektedir.

Sünnet düşmanlığı, aslında İslâm’ı bozmak demektir. Kur’ân’ın manasını keyfî olarak istenildiği yöne çekmek demektir. Meşhur zâhid Bîşr b. el-Hâris el-Hâfî, (ö. 227/842) “İslâm sünnet’tir, sünnet de İslâm’dır.”¹ sözüyle sünnetin önemini ve meseleyi çok güzel bir şekilde özetlemektedir. Sünneti kaldırmak demek İslâm’ı kaldırmak demektir. Bu da çok tehlikeli bir durumdur. Çünkü İslâmi hükümlerin % 80’i sünnete dayanmaktadır. Sünneti kabul etmemek demek bütün bu ahkâmı yok saymak demektir.

İlk olarak sünneti topyekûn inkâr hareketi, Müslümanlar arasında değil, batılı oryantalistler arasında gelişmiştir. Bu kişilerin ortaya attıkları sünnetin inkârı meselesi zamanla İslâm dünyasında da kendini göstermiştir. Özellikle erken dönemlerde İngiliz sömürgesi altında olan Hindistan ve Mısır gibi bölgelerde, oryantalistlerin önemli

*Prof. Dr. İnönü Ün. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

¹ İbn Ebî Ya’lâ, Kâdî Ebu’l-Hüseyn Muhammed, *Tabakâtü’l-Hanâbile*, Beyrut, ts., II, 41.

görevlerde bulunması Müslümanların da onlardan etkilenmeleri sonucunu doğurmuş, bu da Kur'âniyyûn akımıyla kendisini göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye'de de bu akımın tezahürleri mealciler diye adlandırılan grupta, ya da Kur'ân İslâm'ı söylemlerinde ortaya çıkmaktadır.

Maalesef medyaya çıkan bazı akademisyenler de bu duruma âlet olmakta, insanların zihinlerini karıştırmaktadır. Sanki hadisler konusunda şüpheler uyandırma ve bazı hadisleri reddetmek onların asli görevlerindenmiş gibi hareket etmektedirler. Örneğin, Ramazan ayında televizyon ekranına çıkan bir akademisyenin sürekli teravih namazının olmadığını ısrarla ispatlamaya çalışması da ilginç ve düşündürücüdür. Bu durumu anlamak bizim için oldukça zordur.

Sünnet karşıtlığı ile neyi kastettiğimizi merak edenlere şunları söyleyebiliriz. Buradaki bizim kastımız ister Hindistan ve Mısır olsun, isterse diğer ülkeler veya bizim ülkemiz olsun hadis ve sünnet düşmanlığı yapan, sünneti doğrudan veya dolaylı olarak reddedenlerdir. Dünyanın neresinde olursa olsun hadissiz Kur'ân Müslümanlığı söylemini savunan kişileri kastediyoruz. Esasında hadis karşıtlarının ortak söylemi her zaman aynı değildir, bazıları hadisleri tamamen reddediyor, bazıları akla uymayanları reddetmek, bazıları Kur'ân'a aykırı olanları reddetmek gerektiğini söylüyorlar. Bazıları da günümüz değerlerine uymayan hadisleri reddetmek gerektiğini ifade ediyorlar. Dolayısıyla böylesine farklılıklar ortaya çıkmış olsa da ortak payda hadislerin kısmen veya tamamen reddi söz konusudur.

Hadis Karşıtlığının Tarihçesi

Tarihî süreç içerisinde sünneti kabul etmeyen ve reddeden bazı kişilerin var olduğunu görmekteyiz. Hadise karşı muhalefet hareketi veya hadis inkârcılığının ilki - Yunan felsefesinden yapılan tercümelerin etkisinde kalınmış olacak ki- H.II. asırda gerçekleşmiş, ikincisi de benzeri bir hareket olarak XIX. asırda kültür ve medeniyet açısından batının hegemonyası altında kalındığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerde yer alan gruplar içerisinde sünneti kısmen reddedenler olduğu gibi, sünneti tamamen reddedenler de olmuştur.¹

Hicri ikinci asırda Şâfiî (ö.204/819), kendi döneminde ortaya çıkan hadis muhaliflerini bizlere haberdar etmiş ve bu tür kişilerle ilgili olarak “el-Ümm” adlı eserinin “Cimâu'l-İlim” kısmında özel bir bölüm açmıştır.² Şâfiî, yaşadığı dönemde sünnete karşı oluşturulan menfî hareketleri üç grupta toplamaktadır: Birinci grupta olanların iddiası şöyledir: Kur'ân her şeyi açıklamıştır. Onun özelliği de budur. Hadis ise, insanlar tarafından nakil ve rivâyet edilmektedir. Durum böyle olunca; Sünnet, din ve teşri'de Kur'ân-ı Kerim'e karşı nasıl eşit delil olarak kabul edilir. Kur'ân'ın hadise muhtaç olmadığı ve hadis râvilerinin, hata, unutkanlık ve yalandan sâlim olmadıkları sebebiyle hadisin İslâm teşri'inde yerinin olmadığı görüşü ileri sürülmektedir. İkinci grubun görüşü de şöyledir: Bir konuda vârid olan hadisler, ancak Kur'ân tarafından o

¹ Saffet, Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, Rağbet Yay., İst, 2013, sh., 114.

² Bk. Şâfiî, *Kitâbu'l-Ümm*, (Cimâu'l-İlim), 2.bsk., Beyrut, 1973, VII, 273-289.

konuda açıklama yapılmış ise kabul edilir. Bunun dışındakiler kabul edilemez. Yâni sünnetin Kur'ân'a ilave hüküm getiremeyeceği ileri sürülerek sünnet kısmen devre dışı bırakılmaktadır. Üçüncü görüşe göre, sadece mütevâtir hadisler kabul edilmeli, haber-i vâhidler ise reddedilmelidir. Bu gruba göre de hadislerin tamamına yakın bir kısmı inkâr edilmiş olmaktadır.

Şâfiî, bu grupların görüşlerini aktarmakla beraber bu görüş sahiplerine gereken cevapları vermiş ve onlarla mücadeleden geri kalmamıştır. Ancak Şâfiî, bu görüş sahiplerinin kaç kişi, hangi mezhepten ve kimler olduğunu açıklamamıştır.¹ Özellikle er-Risale isimli eserinde hadisin önemi üzerinde yoğun bir şekilde durmaktadır. Hudârî, bahsedilen bu görüş sahiplerinin İbn Kuteybe'nin (ö.276/889) ifâde ettiği gibi en-Nazzâm(ö.221/835) ve el-Câhız(ö.255/869) gibi mu'tezilenin ileri gelen kelâmcılarından olabileceğini, çünkü bunların hadise hücum ettiklerini söylemiştir.² Hatib el-Bağdâdî de (ö.463/1071) hadise muhâlif olan gruplar arasında bid'atçılar, mu'tezile kelâmcıları ve ehl-i sünnet dışı fırkaların olduğuna dikkat çekerek benzer görüşleri aktarmaktadır.³ Ancak Bu muhaliflerin başlı başına bir mezhep veya büyük bir grup oluşunu söyleyemeyiz.

Hicrî II. asrın sonlarına yakın zamanlarda sünneti red ve inkâr yanlısı küçük bir topluluğun var olduğu ve bunların II. asrın sonuna veya en çok III. asrın ortalarına kadar kalabildikleri, bu tarihten sonra bunların ardından hiç kimsenin bu işe kalkışmadığı görülür. İslâm dünyası XI asır gibi uzun bir süre boyunca bu fitneden yana emniyette yaşadı. Bu hal, sömürgecilik döneminin başlamasıyla son buldu. Sömürgeciler, İslâm üzerine yetkin ve hâkim olmak için ve Müslümanları parçalayıp, düzenlerini yıkarak darmadağın etmekten ibâret olan emperyalist planlarının gerçekleşmesi adına çirkin düşünce ve fikir akımlarını yaymaya başladılar. Sömürgeciler, sünnete yaptıkları saldırıları, O'nun hüccet oluşuna, sünneti toplayıp, rivâyet edenlerin dürüst ve samimiliğinde şüpheler uyandırmaya yöneltmişlerdir.⁴ Batı dünyası, zaten Müslümanları dinlerinden uzaklaştırmadıkça onları yönetemeyeceğini çok iyi biliyordu. Dolayısıyla günümüz haclı seferlerinin şekil değiştirdiğini ve sinsice bunu yaptıklarını bilmek gerekir. Çünkü onlar böyle yapmakla Kur'an'ın lafzını olmasa da manasını tahrif etmeyi amaçlamaktadırlar.

Mevdûdî, sünnet inkârcılığının kronolojik seyrini anlatarak ve bunun sebeplerini açıklayarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Hicrî II. asırda ortaya çıkan sünneti inkâr etme hareketi, uzun bir aradan sonra XIX. asırda

¹ Şâfiî, a.g.e., VII, 273-289 (Özetle nakledilmiştir.).

² Hudârî, *İslâm Hukuku Târîhi*, terc.Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yay., İst., 1974, sh., 198,

³ Bk.Hatib el-Bağdâdî, *Şerefu Ashâbi'l-Hadis*, thk., M.S.Hatipoğlu, A.Ü.İ.F.Y., Ank.,1972, sh., 20-21.

⁴ Muhammed Tahir Hekim, *Sünnet'in Etrafındaki Şüpheler*, terc., Hüseyin Asan, Pınar Yay., İst., 1985, sh., 39-40.

tekrar kendini göstermiştir. Bu fitnenin ilk doğuşu Irak'ta olmuştu. Şimdi de dirilişi Hindistan'da oldu. Hindistan 1850'li yıllarda İngilizlerin işgaline uğramış ve İngilizlerin sömürgesi olmuştur. Burada bunu başlatan Sir Seyyid Ahmet Han (ö.1898) ve Mevlevî Çerağ Ali (ö.1898) idi. Daha sonra Mevlevî Abdullah Çakralvi (ö.1914) bunun bayraktarlığını yaptı. Onu Mevlevî Ahmedüddîn Amritseri (ö.1936) ve onu da Mevlana Aslam Ceyrâcpuri (ö. 1955) izledi. Ve en sonunda bu saltanat Çavduri Gulam Ahmet Perviz'e geçti ki, kendisi bunu dalâlete kadar götürmüştür. Bu fitnenin ikinci doğumunun nedeni de, hicri II. yüzyıldaki ilk doğumuna benzemektedir. Yani İslâm düşüncesi, yabancı felsefe ve gayr-i Müslim medeniyet ve kültürle karşılaşınca dışarıdan gelen bütün fikir ve akımları eleştirel açıdan incelemek yerine, tamamen akla ve mantığa uygun kabul ederek, İslâm'ı bunların kalıbına dökmeye kalkışmakla olmuştur.¹

İngilizlerin İslâm coğrafyasını işgal ettiği modern döneme kadar tarihte Hz. Peygamber'in dindeki otoritesini reddeden bir fırka bir mezhep çıkmamıştı. Onlarca bid'at fırka türemiş olmasına rağmen sünneti topyekûn reddeden olmamıştır. Tarihte ilk kez modern dönemde, İngilizlerin Hindistan'ı işgal etmesiyle Allah Resûlü'nün dinî otoritesi direkt olarak hedef alınmıştır. **Buyapılan, bir İngiliz projesiydi.** Bu yeni grup kendilerini "Kurâniyyûn / Kur'ancılar" olarak isimlendirdi; **Çünkü sloganları "İslâm sadece Kur'an'dır" idi.** Sünnet karşıtlığını benimseyenler bundan sonra hep onların getirdiği delilleri tekrar ettiler. **İngilizlerin "Sir" unvanı verdikleri Seyyid Ahmed Han, Hz. Peygamber'in (sas) misyonunu postacı misyonuna indirgemiş, ona göre bir postacının görevi emanet olarak taşıdığı mesajı adresine ulaştırdıktan sonra nasıl sona eriyorsa, Hz. Peygamber'in misyonu Allah'ın mesajını (Kur'an-ı Kerim'i) insanlığa ulaştırdıktan sonra sona ermiştir.**²

Yapılan bir doktora çalışmasında günümüz hadis inkarcılığının çıkış sebepleri şöyle açıklanmaktadır: Çağımızdaki hadis inkârcılığı iki kaynaktan esinlenerek ortaya çıkmıştır. Birbirinden ayrılmaz bu iki kaynak; Oryantalistler ve onların İslâm âlemindeki talebeleri. Oryantalistlerin veya onların etkisinde kalmış kişilerin, sünnet karşıtı hareketlerini; haricî, şîî, râfizî ve mu'tezilî grupların tarihi hadis düşmanlığından soyutlamak mümkün değildir. Bu nedenle de XVIII. yüzyılın ikinci yarısında başlayan sünnet inkârcılığını temel esprisi itibarıyla eski döneme bağlamak gerekir.³ Oryantalistler arasında hadis düşmanı olan belli başlı şu isimleri

¹ Mevdûdî, *Sünnet'in Anayasal Niteliği*, terc.N.Ahmet Asrar, 3.bsk., Bengisu Yay., İst., 1997, sh., 8.

² Serdar Demirel, Modern Bidat; Hadis Karşıtlığı, <http://www.yeniakit.com.tr/modern-bidat-hadis-karsitligi-8437.html>, erişim: 01.10.2016.

³ Nihat, Hatiboğlu, *Kur'an-ı Kerim'in Doğru Anlaşılmasında Hadislerin Önemi*, Ta-ha Yay., Ank., 1999, sh., 24-25.

sayabiliriz: Ignaz Goldziher, A. Sprenger, İ. Schact, Dozy, Snouck Hurgronje, Morgoliouth, Lammens. Maalesef ne acıdır ki, bazı modernistlerin ileri sürdükleri görüşler ile oryantalistlerin görüşleri birbiriyle örtüşmektedir. Durum böyle olunca ister istemez, insanı bu düşündürmektedir. Sömürgecilikle hadis inkârcılığının birbiriyle irtibatlı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hindistan XIX. asırda sömürgeleştirdiğinde Müslümanlar cihad ederek bağımsızlık için uğraş göstermişlerdir. Ancak, İngilizler, cihadın silahla yapılmasının farz olmadığını ve bunun caiz olmadığını, bazı ilim adamlarına bunu kabul ettirerek, fetva vermelerini sağlamışlardır. Oryantalistler de, öncelikle Kur'ân'ı sorguluyorlar, Kur'ân üzerinde şüpheler uyandırmaya çalışıyorlardı. Cihadı nefisle yapılan mücadele şeklinde yutturmaya çalışmışlar, esas cihadın İslâm'da olmadığını ileri sürerek dini dejenere etmeye çalışmışlardı.

Hindistan'dan sonra bu hareket Mısırda'da kendini göstermiştir. Çünkü Mısır da, Hindistan gibi uzun bir süre İngilizlerin sömürgesi olmuştur. Dolayısıyla çağımız İslâm dünyasında hadise cephe alan ve sünneti reddedenlerin başında Mecelletü'l-Menâr dergisi 9. dönem 7. ve 12. sayılarında "İslâm Kur'ân'dan ibarettir." yazısıyla meşhûr olmuş olan Dr. Muhammed Tefvik Sıdkî (ö.1920) gelmektedir.¹ Kendilerine Kur'ân'cılar ismini veren Tefvik Sıdkî ve onun gibi düşünenlerin ileri sürdükleri görüşler, İmâm Şâfiî zamanında sünnet aleyhinde ileri sürülen görüşlerin benzerleri olduğu görülmektedir. Buradan beslendikleri anlaşılmaktadır. Tefvik Sıdkî'ye göre tek kaynak Kur'ân'dır, hadisler ise tarihseldir, hadis Hz.Peygamber zamanında yazılmadığı ve hadis râvilerinin yanlışmaları sebebiyle hadis kabul edilemez. İlim erbâbı hadis inkarcılarının bu görüşlerinin tutarsızlığı ve zayıflığı konusunda en küçük bir tereddüte kapılmamaktadır.² Bu görüşlerin çürütülmesiyle ilgili olarak yapılan çalışmalarda gerekli cevaplar verilip, açıklamalar yapıldığından bu konulara detaylı bir şekilde girmek istemiyoruz.³ Çünkü sünnet inkârcılarının delilleri, eski dönemdeki sünnet inkarcılarının delillerinden farklılık göstermez. Aynı şekilde bu inkar, bilgi ve anlamaya dayanmamaktadır. Aksine yanlış anlamaya, batı kaynaklı fikir sömürgeciliğinin yankısına, kötü maksatlara dayanmaktadır.⁴

Aynı zamanda hadis inkârcıları hem ilk dönemlerde ve hem de günümüzde, hadisleri inkâr ederken veya hadislerle ilgili şüphelerini ortaya

¹ Bk. Mustafa, Sıbâî, *İslâm Hukukunda Sünnet*, terc., Edip Gönenç, Evs, Yay., İst.,1981, sh., 162.

² Sıbâî, a.g.e., sh., 164.

³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Abdülğani Abdulhâlik, *Hucciyetü's-Sünne*, terc. Dilaver Selvi, Şûle Yay., İst., 1996, sh., 179 vd. ; Sıbâî, a.g.e., sh.,162-175; Mahmut, Denizkuşları, *Sünnet'i Terk Kur'ân'la Amel Meselesi*, Ribat Yay., Konya, trs., sh., 82 vd.; Hatipoğlu, a.g.e., sh., 42 vd. ; Muhammed Tahir Hekim, a.g.e., sh.,100 vd.

⁴ Denizkuşları, a.g.e., sh., 192.

koyarken kendi içlerinde zaman zaman çelişkiye düşmektedirler. Bazen hadislerin tümünü inkâr ederken, bazen inkâr ettikleri hadisleri kendi re'ý ve içtihatlarına delil olarak kullanmaktadırlar.¹ Sünneti terkedip sadece Kur'ân'la amel fikrinde olanların öncelikle kendi anlayışlarına göre kolay bir din yaşamak istemekte olduklarında şüphe yoktur.² Müdevven hadis kitapları sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının vakitlerini en ince ayrıntılarına kadar tesbit eden hadislerle doludur. Bu hadisler dikkate alınmadığı takdirde sadece Kur'an'a dayanılarak namazın edası mümkün olmamaktadır. Nitekim, hadisleri dışlayarak Kur'ân ile yetinmeye çalışan bazı gulat fırkaların namazı iki vakte kadar düşürdüklerine, hatta salat kelimesinin “duâ” şeklinde yorumlayarak, bu ibadetten ictinab ettiklerine şahit olmaktayız.³ Daha değişik uygulamalarında da buna benzer aşırılıkları müşahade etmek mümkündür.

Hadis Karşıtlığının Tutarsızlığı

“İslâm Kur'ân'dan ibarettir.” ekolünün sünnet etrafındaki şüphelerini ve iddialarını maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz: 1. Allah'ın kitabı bize yeter 2. Sünnet, Allah tarafından gönderilmiş bir vahiy değildir 3. Sünnet doğrultusunda hüküm vermek, hükümde şirk koşturur 4. Risalet asrında sünnet şari değildir. 5. Rasulullah'ın sözleri, o dönemin şartlarına uygun olarak ve ashabının ihtiyaçlarını gidermek için söylenmiştir. Dolayısıyla yaşadığı dönemle sınırlıdır, yani tarihseldir. Günümüzün şartları ise tamamen farklıdır. 6. Senet ve metin açısından sünnete tenkidin girmesi, sünnetin tedeyyün sıfatını ortadan kaldırmıştır. 7. Sünnet, Müslümanlar arasında ayrılığa sebep olmaktadır. Neticede sünnetin tedvininin geç dönemlerde başlaması, sünnetin mana ile rivayeti, Allah tarafından korunma garantisi olmadığı için hadisler arasına birçok uydurma hadisin girmesi, sünnetin hem doğruluğu hem de yalanı içinde barındıran ahad haberlerden oluşması... gibi sebeplerden dolayı sünnetin Rasulullaha nisbetinin yakini bir bilgi içermediğini iddia etmektedirler.⁴ Bütün bu itirazlara ilmi olarak cevaplar verilmektedir. Ancak hepsine burada mufassal olarak yer vermek mümkün değildir.

“Kur'ân İslâm'ı söyleminin aslında tarihî hiçbir dayanağı yoktur. Zira İslâm tarihi boyunca Hz. Muhammed'in örnekliğini ve önderliğini, vefatından sonra bu örnekliğin yegâne ifadesi olan sünnetini ve sünnetin yazılı ve sözlü malzemeleri olan hadislerini toptan reddeden, İslâm Kur'ân'dan ibarettir diyen hiçbir fırka, grup olmamıştır.”⁵ Sahabe, hadis rivayetinde çok hassas, ihtiyatlı ve temkinliydi. Aynı

¹ Hatipoğlu, a.g.e., sh.,16.

² Denizkuşları, a.g.e., sh.,191.

³ Kamil Çakın, *İlk Hicri Asırlarda Hadis Etrafındaki Şüpheler ve Hadis İnkarcılığı*, Yayınlanmamış doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 1990, sh.,108.

⁴ Geniş bilgi için bk., İlahibahş, Hadim Hüseyin, *el-Kur'aniyyun ve Şüpehatuhum Havle's-Sünne*, Taif, 1989, sh., 209-257; Şahin, Güven, Kur'âniyyûn Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi-, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sayı: 11, sh., 390.

⁵ Mehmet Görmez, “Kur'ân İslâm'ı ve Kitâbü's-Sünne”, sh., IV, (*Mûsâ Cârullah*, Kitâbü's-Sünne'nin başında , trc. Mehmet Görmez, Ankara 1998).

zamanda Kur'ân'ın nazil olmaya devam etmesini düşünerek onun hadislerle karıştırılmaması ve onun gönüllere iyice yerleştirilmesi konusunda da çok temkinliydi. Onların bu yönlerini başka yerlere çekmek ilmi anlayışla bağdaşmaz. Bazı sahabilerin çokça hadis rivayetinden kaçınmalarının ve az hadis ile yetinmelerinin en önemli nedeni, hiç şüphesiz ki, hadisler konusundaki tesebbüt gayretidir. Bir sahabe bir başka sahabiden duyduğu hadisi, önceden işitmediği için, araştırma ihtiyacını duymaktadır. Bu şekilde, hadisin sağlamlığı da teyid edilmiş olmaktadır. Nitekim, Hz. Ebu Bekr'in nineye mirastan 1/6 hisse verileceği hadisini Muğire'den işitince, ondan şahit getirmesini istemesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu misal, onun, hadisler hususunda tedbirli ve temkinli davrandığını göstermektedir.¹

Din, kitap ve sünnetten ibarettir. Din sadece Kur'ân'dan ibaret olmadığı gibi, sadece sünnetten ibaret de değildir. Hadissiz Kur'ân Müslümanlığı anlayışına dayalı bir İslâm medeniyeti inşa edilebilir mi, siyer, fıkıh, kelam vb. ilimler nasıl inşa edilir? İslam tarihinin, hadis olmadan inşa edilmesi mümkün mü? Bu tam çıkmaz bir sokaktır. Akli başında ve samimi bir insan, bu çıkmaz sokağı hiçbir surette tercih edemez. Kur'ân-ı Kerim'i bizlere tebliğ eden İslâm Peygamber'inin sünnetlerini reddeden bir kimsenin kendisini *Ehl-i Kur'ân* diye isimlendirmeye de hiçbir hakkı olamaz. Hem En'âm hem de Rûm sûrelerinde şöyle buyurulmuştur: *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur..."*² Dinin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederek bölüp parçalayan kimse, aynı zamanda, Allah'ın insanlara emrettiği, Hz. Muhammed'in hem ümmetine, hem de bütün insanlığa miras bıraktığı dinden ayrılmış olur. Binaenaleyh, Hz. Peygamber'in sünnetlerini inkâr eden kimse asla *Ehl-i Kur'ân* adını alamaz.³ Bugün, İslam dininin diğer dinler karşısındaki en önemli avantajı, Kur'an-ı Kerim'in olduğu gibi korunmuş olmasıdır. Hadislerin ihtiva ettiği Hz. Peygamber'e aid uygulama ve emirlerin, alimlerin büyük çabalarıyla korunduğu da ortadadır. O halde, Kur'an ve sahih sünnet, ibadetlerin zayı olmasında bir engel olarak dikilmiştir.⁴ Kur'an-ı Kerim'in, Rasule itaat gibi bazı emirlerini yerine getirmek Hz. Peygamber'in sünnetini bilmekle mümkündür. Bu durumda Kur'ân'ın korunması sünnetin korunmasını gerektirir. Aksi halde Kur'ân'ın o hükümleri amel edilemez bir duruma düşerler ve korunmuş olmalarının fazla bir manası kalmayabilir. Nitekim çok daha eski zamanlardan günümüze gelen kitaplar vardır. Bu sebeple Müslümanlar, sünneti öğrenme vasıtası olan hadisleri korumaya, mana rivayetiyle de olsa, muvaffak kılınarak sünnetin korunması sağlanmıştır.⁵

¹ Çakın, a.g.e., sh.,127.

² En'âm, 6/159. Ayrıca bk., Rûm, 30/32.

³ Musa Cârullah Bigiyef, a.g.e., sh., 7.

⁴ Çakın, a.g.e., sh.,104.

⁵ Abdullah, Aydın, *Hadiste Tesbit Yöntemi*, Kitabevi, İst., 2003, sh., 38.

Kur'ân'da yer almayan, sadece hadislerle sâbit olan hükümleri devre dışı bırakma eğiliminin varacağı yer; hadisleri, hiçbir bağlayıcılığı olmayan sadece yol gösterici ve ışık tutucu tarihi malzemeler olarak görmektir. Halbûki Hz. Peygamber'in Kur'ân dışında helâl ve haram hükmü koyabileceğini genel olarak prensipte kabul eden önceki âlimlerin çoğunluğu bu konularda bir problem görmemişlerdir. Yani bu tür hadisleri Kur'ân'a aykırı diye reddetmemişlerdir. Esas olan Hz. Peygamber'in hangi sıfatla ve hangi ihtiyaçtan hareketle Kur'ân dışında hüküm koyduğu üzerinde durulmalıdır. Hz. Peygamber, hiçbir sıfatla Kur'ân dışında hüküm koyamayacaksa yani meselâ devlet reisi, komutan, yargıç, müçtehid olarak Kur'ân'da olmayan bir hüküm koyamayacaksa; bu yetkinin O'nun dışında kimseye de verilmemesi gerekir. Halbûki İslâm hukukuna az çok âşina olan herkes bilir ki bu yetki, başkalarına, değişik sıfatları hasebiyle verilmektedir. Meselâ, devlet başkanlarına, müçtehitlere bu yetki verilmiştir.¹ Bu söylemi savunan bu kişiler, kendilerini peygamber yerine koyup kendi İslami anlayışlarını, yorumlarını din olarak lanse etmektedirler. Bu da gözden kaçmamaktadır. Bir taraftan hadis karışıklığı içerisinde bulunurlar, öte yandan bazı görüşlerini hadislere dayandırmaktadırlar. Örneğin hadislerin yazılmamasıyla ilgili hadisi delil olarak gösterirler. Hatta zayıf veya uydurma hadisi dahi delil olarak alabilmektedir. Böylesine çelişki ve bocalama içerisinde olduklarını müşahade etmekteyiz.

Hiz. Peygamber'in, sünneti reddedenlere karşı söylemiş olduğu pek çok hadisi vardır. Bunlardan bir tanesi şöyledir: *"Sizden birinizi, koltuğuna yaslanmış bir vaziyette iken kendisine benim emir ve nehiylerimden birisi geldiğinde: Biz anlamayız, Allah'ın Kitabında ne bulduysak ancak ona tâbi oluruz, derken bulmayayım."*² Bu hadiste bir nevi gelecekte ortaya çıkacak olan hadis inkârcılarından bahsedilmekte ve buna karşı ihtiyatlı olunması istenmektedir. Hiz. Peygamber'in bu hadisi bu sahada bir uyarı mahiyetinde kabul edilmelidir.

Haram ve helâlin tesbitinde Kur'ân ile sünnet arasında büyük ölçüde bir fark gözetilmediği bir gerçektir. Durum böyle olmakla beraber, hadislerin dindeki yeri konusunda, bazı düşünce farklılıklarına rastlıyoruz. Bu farklı düşüncelerin zuhur edeceğini bize Rasûl-i Ekrem önceden haber vermektedir. *"Sadece Kur'ân'la yetinme"* adı ile isimlendirebileceğimiz bu cereyana kapılanlar, Kur'ân'ın kat'îyyeti yanında sünnetin zan ifade ettiğini ileri sürer. Halbûki sıhhati tesbit edilen hadisin mükellefe ilim

¹ Selahaddin, Polat, *Hadislerin Kur'ân'a Arzının Problemleri*, Sünnet'in Dindeki Yeri (Sempozyum), Ensar Neşriyat, İst., 1997, sh.,183.

² Ebû Dâvûd, Sünnet, 5; Tirmizî, İlim, 10.

verdiğini, yakîn sağladığını, amelin farz olduğunu belirten görüş kâhır ekseriyetin kanaatidir.¹ Kur'ân-ı Kerim'in sübût yönünden kat'i olduğu şüpheye mahal olmayan bir hakikattir. Fakat o, her konuda delâlet bakımından kat'i değildir. Bu itibarla, onun muhtemel manalarından birisini tercih eden kimse, bu delâletin kat'i ve diğerlerinin bâtıl olduğuna kesin hüküm veremez. Ancak delâleti zannî olmasına rağmen o manaya inanır. O halde delâleti zannî olan naslara da uymakla yükümlüyüz.² Kısaca delillere uymada zannî olma bakımından aralarında bir fark yoktur.³ Dolayısıyla onların bu söylemlerinin de tutarsız olduğu görülmektedir.

Hadisler arasında zayıf ve mevzû hadisler olduğu iddia edilip, bu yüzden hadislere karşı kuşku duyuluyorsa, bu, hadislerin topyekûn reddedilmesine veya hadislerin tamamının şüpheli olduğu iddiasına bir gerekçe olamaz. Hadisler arasına zayıf ve mevzû hadislerin karışması, hadislerin reddedilmesini gerektirmez. Bunlar, birbirinden apayrı konulardır. Hadis uzmanları geçmişte olduğu gibi günümüzde de gerekli performansı göstererek bu kuşkuları ortadan kaldırılabirler.⁴ Ancak şu bilinmelidir ki, hadis inkâr edilip, ortadan kaldırılınca sadece İslâm'ın iki temelinden biri yıkılmakla kalmaz, bununla beraber İslâm da anlaşılmaz bir hâle gelir. İkinci kaynak kurutulunca, birinci kaynak da yavaş yavaş kuvvetini kaybedecek ve neticede İslâm dini bundan zarar görecektir. Bunu çok iyi bilen bazı müsteşrikler, taktik kullanarak önce peygamberden hadis rivâyet eden sahâbe üzerinde, daha sonra da hadisler üzerinde şüphe uyandırmaya çalışmışlardır.⁵

İbn Hazm (ö.456/1064) hadis inkârcılarına karşı şöyle der: Kur'ân'da öğle namazının dört rekatten, akşam namazının üç rekatten ibâret oluşu, oruçta kaçınılması gereken şeylerin açıklanması, gümüş ve altından alınacak zekâtın miktarı ve diğer konular bulunmamaktadır. Eğer Kur'ân'da icmâlen belirtilen bu konularda onunla yetinirsek nasıl davranacağımızı bilemeyiz. Kuşkusuz bu tür durumlarda kendisine başvurulacak tek kaynak sünnettir.⁶ Dolayısıyla İbn Hazm, sadece Kur'ân ile amel edip, sünneti dışlayan kimsenin dinden çıkacağı konusunda ümmetin icmâi olduğunu

¹ Ali Osman, Koçkuzu, *Hadiste Nâsih-Mensûh Meselesi*, M.Ü.İ.F.V.Y., İst., 1985, sh., 18.

² Mustafa el-A'zamî, Sünneti İnkâr Edenler, terc., Nuri Topaloğlu, *Dokuz Eylül Üniv., İ.F.D.*, s. IV, İzmir, 1987, sh., 446.

³ Mustafa el-A'zamî, a.g.m., sh., 448.

⁴ Şu da bir gerçektir ki, hadis uydurma faaliyetinin, dinin esaslarına (meşâir) dokunamamış olması, dinden olmayan bir şeyi dinin prensibi haline getirmemiş olması, hak dinin korunmuşluğunun bir gereğidir. (Bk. Musa Cârullah Bigiyef, a.g.e., sh., 113).

⁵ Sancaklı, a.g.e., sh., 120-121.

⁶ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Hazm, *el-İhkâm fî Usûli'l -Ahkâm*, Beyrut 1403/1983, I, 136, II, 253.

söyler. Çünkü ona göre böyle düşünen bir kişinin, ibâdetlerini doğru bir şekilde yapması mümkün değildir¹

Hiz. Peygamber'in Misyonu ve Yetki Alanı

Sünnet karşıtlığının ortaya çıkmasının en büyük nedenlerinden birisi hiç kuşkusuz Hiz. Peygamber'in yetki alanlarının ve üstlendiği/yerine getirdiği görev alanlarının sınırlandırılması/daraltılmasıdır. Hiz. Peygamber'in yetki alanının sadece tebliğ ile sınırlandırdığımızda bir postacı gibi ilâhi mesajı adrese teslim etmekten başka bir görevinin olmadığını düşünüp onun elini-kolunu bağlamış oluruz. Peygamberin görevi sadece bu olacaksa peygamber gönderilmeye de gerek olmadığını, Allah Teâlâ, Kur'ân'ı bir dağın üstüne indirip insanları oradan onu alıp okuyabileceğini söyleyebilirdi. Dolayısıyla böyle bir peygamber tasavvurundan hadis karşıtlığı, hadis inkârcılığının ortaya çıkmaması mümkün değildir. Örneğin, Allah'ın kontrolü altında O'nun izniyle hüküm koyma yetkisinin olmadığını, sünnetin hüccet olmadığını, gaybla ilgili hiç bilgiye sahip olmadığını iddia eden bir kişinin peygamber tasavvuru çok farklı olacaktır. Hüküm koyma yetkisinin olmadığını iddia eden bir kişi de, Hiz. Peygamber'in koyduğu hükümleri kabul etmeyecektir. Halbuki dinin ahkamla ilgili koymuş olduğu hükümlerin çoğu %80 civarında hadise dayanmaktadır. Aynı zamanda sünnetin vahiyle bir ilişkisinin olmadığını iddia eden bir kişi, sünnetin delil oluşunu da kolay bir şekilde reddedecektir. Belki sünnet karşıtlığının, hadis inkârcılığının kökeninde en önemli etkenlerden birisinin Hiz. Peygamber'in yetki alanının doğru bir şekilde tesbit edilmediği söylenebilir.

Sünnet-vahiy ilişkisi konusunu analiz ettiğimizde karşımıza iki grub delilin çıktığını görürüz. Bazı âyet ve hadisler, sünnetin vahiyle olan ilişkisi konusunda Hiz. Peygamber'in her davranışının ve her sözünün vahiyden kaynaklandığı intibâhı vermekte, bazı deliller de, Hiz. Peygamber'in beşerî yönünü yansıtmakta, her tutum ve davranışının vahiy kaynaklı olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu iki kategoride deliller çerçevesinde konuyu düşündüğümüzde sünnetin tamamının vahiy kaynaklı olduğunu iddia etmek mevcut nasslara ve ilgili rivâyetlere aykırı olduğu gibi, hiç vahiyle alakalı olmadığını savunmak da bir takım nasslara ve rivâyetlere aykırı düşmektedir. Hiz. Peygamber'in beşerî yönünü yansıtan deliller ile sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu gösteren delilleri bir arada değerlendirdiğimizde sünnetin vahiyle olan ilişkisi konusunda orta bir yolun takip edilmesinin daha isâbetli ve gerçekçi olduğu görülmektedir. Buna göre vahyin Kur'ân-ı Kerim ile sınırlandırılmayacağı, Hiz. Peygamber'in, Kur'ân dışında da Allah'la irtibâtının olduğu, Kur'ân dışında vahiy aldığı ve sürekli vahyin projektörü altında bulunduğu gerçeği

¹ İbn Hazm, a.g.e., II, 251-252.

ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sünnetin bir kısmının vahiy kaynaklı olduğu konusunda âlimler arasında fazla bir problem söz konusu değildir.¹Sünnetin vahiyle ilişkisinin kesinliği konusunda herhangi bir şüphe ve tereddüte mahal yoktur.²

Kur'ân'da Hz. Peygamberle ilgili onlarca âyet-i kerimenin var olduğunu görmekteyiz. Kur'ân'da Yüce Allah, Hz. Peygamber'i müstesna bir yere oturtmakta ve ona itaati kendisine olan itâatle bir tutmaktadır. Dolayısıyla sünnete uyma/itaat etme, İslâm'ın ve imânın bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan sahâbe-i kirâm, O'nun sağlığında Kur'ân hükümlerinin tefsirinde, müşkillerinin beyânında aralarında meydana gelen fikir ayrılıklarının hallinde, O'na başvurmayı dinin bir gereği saymışlardır.³ Kur'ân-ı Kerim, peygamberlerin kendilerine itaat edilmesi için gönderildiğini ifade eder ve hidayetini ancak onlara uymakla gerçekleşeceğini haber verir. Peygamberlere itaatın meşruiyeti onların ilâhi vahye mazhar oluşundan kaynaklanır, zira onlar da diğer insanlar gibi beşeri özellikler taşır. Peygamberler de Allah'a itaatle emrolunmuştur.⁴ Sahâbe, Rasûlullah'ın söz, davranış ve takrirlerini şer'î bir hüküm olarak algılamakta anlaşmazlığa düşmüyordu.⁵ Hz. Peygamber'e itaattan kasıt O'nu gönülden sevmek, bize sunmuş olduğu mesajları kabul etmek ve onlara uymaktır.⁶ O'na hayatta iken itaat ve ittibâ nasıl farz idiyse vefâtından sonra da sünnetine ittibâ da öyle farzdır. Zira nasslar, O'na itaatı farz kılarken hayatı ve ölümüyle kayıtlamadan ve itaatı sadece sahâbeye has kılmadan genel bir ifade ile itaat emrinin hem hayatına, hem de ölümünden sonrasına, hem sahâbeye hem de diğer insanlara şâmil kılmiştir.⁷

Âlimler arasında teşrîi'de mutlak manada Şâri'in ittifakla Allah Teâlâ olduğu kabul edilmektedir. Hz.Peygamber ise, mecâzi manada Şâri'dir. O'nun koymuş olduğu ve bağlayıcılık açısından farz, vâcip, haram ve mekruhların yanı sıra müstehap, mendup ve mubâh derecesinde hükümleri vardır. Kur'ân-ı Kerim'in açıkça bir hüküm getirmediği yerlerde sünnet, müstakil olarak hüküm koyma yetkisine hâizdir. Hz.Peygamber'e hüküm koyma yetkisinin verildiğini gösteren Kur'ân âyetlerinden şu delilleri verebiliriz:

¹ Geniş bilgi için bk., Sancaklı, a.g.e., sh., 106-107.

² Mustafa Genç, *Sünnet-vahiy ilişkisi*, (doktora tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, 2005, sh., 104.

³ Bk., Talat, Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, A.Ü.İ.F.Y., Ank., 1977, sh., 14.

⁴ Ömer Mahir Alper, İtaat Mad., *DİA*, İst., 2001, XXIII, 444.

⁵ Krş. Sibâî, a.g.e., sh., 62.

⁶ Bk., Koçkuzu, a.g.e., sh., 15.

⁷ Sibâî, a.g.e., sh., 55.

“O peygamber ki onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder; onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.”¹“Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendisine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.”² Bu âyetler, Hz. Peygamber’e bir şeyi haram veya helâl kılma yetkisini vermektedir.³ Dolayısıyla haram ve helâlin tesbitinde veya bunlara uyulması noktasında Kur’ân ve sünnet arasında bir fark gözetilmediği bir gerçektir.⁴ Ancak kendisine verilen bu yetkinin sınırsız ve kontrolsüz olduğunu düşünmemek gerekir.

Âyetlerde olduğu gibi aynı doğrultuda mesâj veren, Hz. Peygamber’in hüküm koyma yetkisinin olduğunu beyân eden hadisler de vardır: *“Şüphesiz ben, size kendilerine sarıldığınız sürece hiç sapıtmayacağınız iki şey bıraktım: Bunlar, Allah’ın kitabı ve peygamberinin sünnetidir.”⁵ “...Size, benim sünnetim ve hidâyet üzere olan râşid halifelerin sünneti (gidişatı) gerekir. Onlara sımsıkı tutunun, azı dişlerinizle (elinizden geldiği kadar) sarılın. Sonradan uydurulan ve dine sokulan işlerden sakının. Şüphesiz sonradan uydurulan şeyler bid’attır. Her bid’at da bir dalâlettir.”⁶ “...Ben de (bazı şeyleri) nehyettim ve emrettim.”⁷ “...Allah Rasûlünün haram kıldığı şeyler, Allah’ın haram kıldığı şeyler gibidir.”⁸ Bu hadislerden ve Hz. Peygamber’in uygulamalarından Allah’ın hüküm vermediği konularda Allah’ın müsaade ettiği kadarıyla Hz. Peygamber’in hüküm koymada yetkili olduğu anlaşılmaktadır. Âyetlerin koymuş olduğu hükümlere uyma zorunluluğu olduğu gibi, sahih hadislerin koyduğu hükümlere de uyma zorunluluğu vardır. Her ikisi arasında uyup uymama noktasında bir ayırımın yapılması doğru değildir.*

Nisa 59. ayetinde hakkında ihtilaf edilen konularda Allah'a ve arkasından Rasulü'ne gidilmesi öngörülmüş ve bu husus da hemen Allah'a ve ahiret gününe iman ile irtibatlandırılmıştır. Bugün için Allah'a gitmek elbette Kur'an'a başvurmak, Rasulü'ne gitmek de sünnetine başvurmakla gerçekleşecektir. Hz. Peygamber hüküm verirken bazen doğrudan doğruya bir ayete dayanmış, bazen Kur'an dışı bir vahye istinad etmiş, bazen de dinin ruhuna en iyi hakim olan bir zat olarak kendi içtihamı ile hareket

¹ A'râf, 7/157.

² Tevbe, 9/29.

³ Bk. Beydâvî, Kâdî Nâsiruddîn, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Tefsîru'l-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut, 1988, I, 40.

⁴ Koçkuzu, a.g.e., sh., 18.

⁵ Mâlik, *Muvatta*, Kader, 3.

⁶ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 5; İbn Mâce, *Mukaddime*, 6; Dârimî, *Mukaddime*, 16.

⁷ Tirmizî, *İlim*, 10 (Hadis hasen sahihtir).

⁸ Bu söz sahabeden Mikdat'a aittir. Bk. Tirmizî, *İlim*, 10 (Hadis hasen garibtir).

etmiştir. Ama her halükarda elbette onun peygamberlik görevi ile ilgili bütün tasarrufları ilahi kontrolden geçmiştir.¹

Hiz. Peygamber'in, sadece Kur'an'da mevcut hükümlerle kayıtlı olmaksızın, genel olarak hüküm koyabilme yetkisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, o, bazı konularda önce vahiy beklemiş, gelmeyince kendi içtihadına göre veya Kur'an dışında aldığı bir vahiy ile hüküm vermiştir. Onun bu hükümleri hiç şüphesiz vahyin kontrolü altında idi. Bu sebeple zaten büyük hatalar yapması düşünölmeyecek olan Hiz. Peygamber'in küçük bazı hataları bile vahiy tarafından düzeltiliyordu. Bu bakımdan onun her türlü hükmü bir nevi vahyin tasdikinden geçmiş hükümler oluyordu.² Kur'an dışında kendisinin koyduğu helal ve haramlara pek çok örnek vermek mümkündür. Meselâ Hiz. Peygamber, ölü hayvan etinin Kur'an'da haram kılınmış olmasına rağmen³, deniz hayvanlarının bunun dışında olduğunu belirtmiş ve bunu: "*Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir.*"⁴ şeklinde açıklamıştır. Yine Hiz. Peygamber, iki ölü hayvan ve iki türlü kanın helâl olduğunu da şöyle belirtmiştir: "*İki ölü ve iki kan bizlere helâl kılınmıştır, iki ölü: çekirge ve balık, iki kan da ciğer ve dalaktır.*"⁵ Yine Hiz. Peygamber'in Kur'an'da olmayan hususlarda vermiş olduğu hükümlere örnek olarak, beş vakit namazın zamanı, rekâtları, nasıl kılınacağı, vitir namazının vacip oluşu, namazlarda Kabe'den önce Beyt-i Makdis'e yönelme, orucu bozan ve bozmayan şeyler, kimlere zekâtın farz olduğu, miktarı, şer'î boşanmanın şekli, diyetlerle ilgili bir çok hükümler, içki içmenin cezası, kadının, kendi hala ve teyzesi üzerine nikâhlanmasının haram olması, azı dişi olan yırtıcı hayvanların etinin haram olması, mest üzerine meshetmenin caiz olması, kocası ölen kadının, kendi evinde iddet beklemesi, üçüncü defada hırsızın ayağının kesilmesi, çok dahi olsa, meyve çalmada elin kesilmemesi, şufa, oğul kızının kızla beraber altıda bir miras alması, hırsızın hangi miktarda hırsızlık yaparsa cezalandırılabilceğı, hayızlı kadının namaz kılamaması, oruç tutamaması, büyük annenin mirası gibi konular sayılabilir.⁶

Yerine göre bir fakihe tanınan hüküm koyma yetkisi, niçin peygamberden esirgenmektedir? Hüküm koyma yetkisi olmayan bir peygamber, sadece Allah'tan aldığını kullara kuru kuruya nakleden ve belki de naklettiğı şeyin mahiyetini dahi bilmeyen bir kişi durumuna düşmez mi?

¹ Mevlüt, Güngör, Kur'an'ın Hiz. Peygamber'in Sünnetine Verdiğı Değer, *Sünnetin Dindeki Yeri*, 1995, sh., 67.

² Güngör, a.g.t., sh., 66

³ Mâide, 5/ 3; En'âm, 6/ 145 .

⁴ Muvatta, "Taharet", 3; Ebu Davud, "Taharet", 41; Tirmizi, "Taharet", 52; Nesai, 47; İbn Mace, "Taharet" 38; ibn Hanbel, Müsned, II, 238.

⁵ Bk., İbn Mâce, Sayd: 9; Etime: 31, Ebû Dâvûd, Et'ime: 34; Muvatta', Sıfâtün-Nebiy: 30; Müsned, II, 97; es-San anî, Sübül's-Selâm, IV, 76.

⁶ Bk., Güngör, a.g.t., sh., 67.

Peygamberlerden esirgenen, ama fakihe, müçtehide tanınan, dinin ahkâmını asırlar boyu zinde tutmağa yardımcı olan çalışmalar, tercihler, içtihatlar Peygamber-i zişandan nasıl esirgenebilir? Sonuç olarak şunu demek zorundayız: Peygamberimiz dinimizde Şâri'dir. Haram ve helal tesbit eder. Ancak bunu yaparken Allah'ın kontrol ve izni dışında yaptığını söyleyemeyiz. Burada vahy-i gayri metlûv devreye girmektedir. Bizler için zorluk ondan gelen haber ve hadisın gerçekliğinin tesbitinde ortaya çıkmaktadır.¹

Bize göre bu konuda göz önünde bulundurulması gereken kıstasın herhangi bir konuda hüküm vazederken ilk defa teşrii değeri olan hangi kaynağa müracaat edileceği ve aralarında net olarak çelişki olduğunda ise hüküm koyarken hangisinin tercih edileceği meselesidir. Hangi kıstası göz önünde bulundurursak bulunduralım akli ve nakli deliller ile bu konudaki uygulamalara baktığımızda hüküm koymada Kitabın birinci sırada sünnetin ise ikinci sırada yer aldığını görürüz.²

Bağlayıcılık açısından Allah'ın hükmü ile Rasulullah'ın hükmü arasında bir ayırım söz konusu değildir. Bu sebeple haklı olarak Hatib el-Bağdadi, el-Kifaye adlı eserinde "Amelin gerekliliği ve yükümlülük bakımından Allah'ın Kitabı'nın hükmü ile Rasulullahın sünnetinin hükmünün eşit görülmesine dair " diye bir bab başlığı açmıştır.³İslâm'ın teşri'de ikinci kaynağı sünnet olduğundan genel anlamda sünnet bağlayıcıdır. Ancak sünnetin bağlayıcılığı konusundaki esas ihtilâf, sünnetin tamamı mı bağlayıcıdır yoksa bir kısmı mı bağlayıcıdır? şeklindedir. Asıl tartışma bu noktada düğümlenmektedir. Hz. Peygamber'in (sav.), emirleri, yasakları, yemesi, içmesi, oturması, kalkması, giyinip-kuşanması, kendine mahsus özel zevkleri gibi işlerinin tamamına uymamız gerekli midir, değil midir? Bunlardan hangilerinin şahsını, hangilerinin ümmetini ilgilendirdiğini iyi tespit etmek zorundayız. Çünkü Hz. Peygamber'in baba, dede, âile reisi, muallim, devlet başkanı, hâkim ve peygamber olarak yaptığı davranışlar ve söylediği sözler vardır. Bütün bunların hepsini aynı kategoride değerlendirmek doğru değildir. Söylediklerini ve yaptıklarını, hangi sıfatla söylediği ve yaptığı tespit edilmelidir ki, bağlayıcı olan ile olmayan sünneti ortaya çıkmış olsun. Konuyla ilgili olarak karşımıza çıkan deliller ve rivâyetler Hz. Peygamber'in (sav.) her davranış ve sözünün bağlayıcı olmadığını bize göstermektedir. Bir örnek verecek olursak; Hz. Peygamber bir gün namazda iken nalinlerini çıkarır, bunu gören sahâbe de aynı hareketi taklit eder. Hz. Peygamber (sav.) bunun üzerine niçin nalinlerini çıkardıklarını sorar. Sahâbe, "Senin çıkardığını gördük, biz de çıkardık" karşılığını verirler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.), "Cibrîl bana

¹Koçkuzu, A. *Osman, Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitlerin İtikat ve Teşrii Yönlerinden Değeri*, sh., 107-108.

²Ali, Toksarı, Teşrii Değer Açısından Sünnetin Konumu, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2014/2, sayı: 27, sh., 20-21.

³ Hatib el-Bağdadi, *el-Kifaye*, sh., 23.

nalnimde pislik olduğunu haber verdi” buyurmuşlardır.¹ Cessâs (ö.370/980), bu hadise dayalı olarak şayet Hz. Peygamber’e her durumda uymak gerekseydi, Hz. Peygamber sahâbenin bu hareketini reddetmezdi yorumunu yapmaktadır.² Günümüzde yapılan bağlayıcılık açısından sünnet taksimatlarından da anlaşılıyor ki, sünnetin tamamının aynı kategoride incelenemeyeceği ve sünnetin bir kısmının bağlayıcı, bir kısmının bağlayıcı olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Günümüzün en başta gelen dini ilimler alanındaki tartışma, hadis alanında yaşanmaktadır. Din; Kur’ân ve sünnetten oluşmaktadır. Tarihin hiçbir döneminde dinin bu iki unsuru teke indirgenmemiştir. Hadissiz Kur’ân Müslümanlığı söylemi, tamamen ilmi anlayışa aykırı olup siyasi bir mesele olup ideolojik, indi ve keyfî bir söylemdir. Modernizmin ortaya koyduğu ve daha çok oryantalistlerin İslâm’ı dejenere etme ve bozma projesidir. Hiçbir samimi ve akli başında olan bir Müslümanın böyle bir söylemi hiçbir gerekçeye dayalı olarak kabul etmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber’in Kur’ân karşısındaki konumu ve Hz. Peygamber’in yetki alanı tarih boyunca âlimler tarafından tesbit edilmiş ve bu istikamette İslâm dini anlaşılmıştır. Hz. Peygamber’in yetki alanını sadece tebliğle sınırlandırmak tam bir çıkmaz sokaktır. Batı dünyasına İslâm’ı şirin gösterme amacıyla İslâm dininin kolunu kanadını kesmeye çalışmak, batının karşısında ezilmişlik psikolojinin bir tezahürüdür. İslâm’ı dileyen kabul eder, dileyen reddedebilir. Bu konuda bir tavizin, bir zorlamanın içerisine girmenin bir manası yoktur.

¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 20,92; Dârimî, Salât, 103.

² Cessâs, *el-Fusûl fi’l-Usûl*, thk., Acil Câsim en-Neşmî, et-Türâsü’l-İslâmî, Kuveyt, 1988, III, 222.